

МІЖНАРОДНІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ З ЕКОНОМІКИ,
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ
www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник тез міжнародної
науково-практичної
інтернет-конференції

Випуск 8

28-29 квітня 2022 р.

Тернопіль 2022

"Світ наукових досліджень. Випуск 8": матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з економіки, інформаційних систем і технологій, психології та педагогіки. – Тернопіль, 2022. – 50 с.

УДК 330 (063)

ББК 65я431

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами доповідей наукової інтернет-конференції з економіки, інформаційних систем і технологій, психології та педагогіки «Світ наукових досліджень. Випуск 8», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет:

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук,
Західноукраїнський національний університет;

Шевченко (Огінська) Анастасія Юрійвна, кандидат економічних наук,
Think Global Ternopil;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук
доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Яценко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук,
Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, здобувач Університету митної справи та фінансів.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363

e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет міжнародної наукової інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

© ГО "Наукова спільнота" 2022

© Автори статей 2022

ЗМІСТ

Економічне спрямування

Kravchenko S.A., Bezhenar I.M. DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AND FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCIES.....5

Kravchenko S.A., Malik L.M. CLUSTER POLICY AND ITS ORGANIZATIONAL STRUCTURES.....8

Гриліцька Анжела Вікторівна ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....11

Журавель Юлія Вікторівна ДОСТУПНІСТЬ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ.....16

Корж Марта Андріївна ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛИШКІВ ОСВІТНЬОЇ СУБВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....18

Мацелюх Христина Богданівна ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....22

Овчаренко Тетяна Сергіївна, Парашута Анастасія Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....24

Інформаційні системи і технології

Кіш Віктор Вікторович LINQ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА SQL.....29

Кіш Віктор Вікторович, Йовбак Ніка Ігорівна РІЗНИЦЯ МІЖ XML ТА JSON.....31

Малахов Кирило Сергійович, Величко Віталій Юрійович СЕРВІС
ДИСТРИБУТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ
З ВИКОРИСТАННЯМ АЛГОРИТМІВ WORD2VEC
ТА MAJORCLUST.....33

*Прокопчук Олена Тодорівна, Улянич Юлія Василівна,
Гузар Денис Русланович* СУЧАСНІ ДІДЖИТАЛ-ТЕХНОЛОГІЇ
СТРАХОВОГО РИНКУ.....37

Психологія і педагогіка

Босик Дарина Андріївна, Тригуба Олена Василівна ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ
НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я.....40

Олійник Олеся Володимирівна МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ
НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ
НА ПОВЕДІНКУ ПІДЛІТКІВ.....43

Савчук Надія Антонівна МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ
СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....47

Економічне спрямування

DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AND FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCIES

Kravchenko S.A.

Sc.D., professor, Leading Researcher of the Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration, NSC "Institute of Agrarian Economics" NAAS, Ukraine, Kyiv

Bezhenar I.M.

Ph.D., docent, Senior Researcher of the Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration, NSC "Institute of Agrarian Economics" NAAS, Ukraine, Kyiv

The identified problems and directions of development of small and medium-sized businesses do not allow us to consider the existing approaches to the formation of competencies among small and medium-sized businesses to be considered sufficient. Entrepreneurship requires a specific type of personality and behavior that is different from the rational behavior of an economic person.

Entrepreneurs are characterized by an independent desire to create (conduct entrepreneurial activity) for the sake of making a profit, as well as the process itself. Within the framework of another approach, the list of general entrepreneurial competencies includes such personal qualities as resistance to loads; high personal responsibility; ability to sell; tendency to negotiate; ability to make connections; willingness to take risks; the ability to act in conditions of uncertainty [1, p. 233-269].

For the successful implementation of business plans for small and medium-sized businesses, in addition to the formation of entrepreneurial competencies, it is also necessary to form economic thinking and lay the foundation of an entrepreneurial culture. The desire to become an entrepreneur is also influenced by the prestige of entrepreneurial activity.

A number of scientists distinguish two groups of entrepreneurial competencies depending on the level of their implementation and the impact on

the competitiveness of the organization or individual: a) the professional characteristics of a particular individual (autonomous, private level); autonomous development of competencies is the satisfaction of the private interests of individual employees in the formation and enhancement of their competitive advantages in the labor market through the increment of knowledge, skills, abilities, authorities; b) the competencies of the personnel necessary for the entrepreneurial structure to implement the strategy and to achieve the main objectives of the activity: economic, scientific and technical, production-commercial and social (corporate, general level); corporate development of competencies (predetermined by the coherence and universality of private socio-economic interests of all subjects of labor activity, the willingness of the organization to undertake to create the necessary conditions for maintaining competitive advantages in the market in the interests of achieving goals and implementing the mission.

Also, among the entrepreneurial competencies, a number of researchers distinguish informational, communicative and project competencies, which are expressed in the following characteristics: resilience – the ability to exercise control over oneself in an extraordinary, extreme situation and effectively manage this situation; willingness and ability to apply design methods in practical life; readiness for self-organization of their activities; readiness to use information resources; the ability to independently identify the problem, find ways and means to solve it; readiness for effective communication [2, p. 78-84].

From the point of view of the functions performed in the professional competencies of a particular individual, three levels of competence are distinguished: additional competencies necessary for career advancement (for employees) and the implementation of entrepreneurial initiatives (for entrepreneurs); Competencies required to perform advanced functions; critical, i.e. absolutely important and not excluded competencies. The requirements for the structure of entrepreneurial competencies and the general perception of entrepreneurship in society are unstable and change over time. The perception of entrepreneurship depends on the availability of favorable conditions for starting a business, the general level of entrepreneurial knowledge and skills, on the level of the so-called fear of failure.

Over the past few years, the priorities of entrepreneurial skills have changed. In the first place in importance remains the skill of solving complex

problems. This suggests that entrepreneurs need support from the state, as they face a fairly large pool of problems that need to be solved.

The integrated development of competencies will allow, through the impact on the triad of values (the value of work, experiences and relationships), to obtain a synergistic effect from the realization of human potential. An integrated approach to the formation of entrepreneurs' competencies can be formed only with the participation of professional educational organizations that have the ability to segment the target entrepreneurial audience, a base of various programs and practice bases, and highly qualified personnel.

Thus, in the course of the study, it was established that when training specialists in entrepreneurship, it is necessary to take a comprehensive approach to the formation of entrepreneurial competencies, at the same time using a differentiated approach: depending on different goals and target audience, industry characteristics, the requirements of the state and the business community, the conditions of the economy and the type of digitalization should be taken into account. It is advisable to train an entrepreneur in a single educational process by integrating basic vocational and additional education. Basic entrepreneurial competencies are mainly formed when receiving basic education, and specialized on the basis of additional education.

References:

1. Gibb, A. A. In Pursuit of a New 'Enterprise' and 'Entrepreneurship' Paradigm for Learning: Creative Destruction, New Values, New Ways of Doing Things and New Combinations of Knowledge. *International Journal of Management Reviews*. 2002. № 4 (3). pp. 233-269.
2. Orlova, L. Digital Transformations in Entrepreneurship. *International Day of Science. Economics, Management, Innovation. Proceedings of the International Science Conference. Olomouc Czech Republic*. 2019. pp. 78-84.

CLUSTER POLICY AND ITS ORGANIZATIONAL STRUCTURES

Kravchenko S.A.

Sc.D., professor, Leading Researcher of the Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration, NSC "Institute of Agrarian Economics" NAAS, Ukraine, Kyiv

Malik L.M.

Ph.D., docent, Leading Researcher of the Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration, NSC "Institute of Agrarian Economics" NAAS, Ukraine, Kyiv

The concept of clusters is an approach to stimulating economic development adequate to modern conditions, the distinctive features and advantages of which are the adoption of comprehensive dynamic competition and linking the problems of the meso- and macro-level with the conditions of operation of specific enterprises. At the same time, the cluster policy consists in creating conditions for the formation and development of clusters, but not in the artificial creation of the clusters themselves directly [1, p. 255-293].

In general, three levels can always be distinguished in the organizational structure of cluster policy: ministries, whose responsibility includes the goals and resource support of cluster policy; authorized agencies that perform the functions of examination, monitoring and coordination of inter cluster projects; specialized cluster organizations that perform representative and coordination functions in individual clusters. In most cases, cluster programs are initiated and coordinated by ministries responsible for the objectives set out in the programs. Coherence in the actions of the various ministries (vertical and horizontal communication between the authorities at one or more levels) is particularly important.

To identify typical organizational structures of cluster policy, it seems appropriate to reduce the potential number of possible factors. The Scandinavian countries seem to be suitable objects for analysis, including because they recognize the importance of a formalized cluster policy. For example, in Finland, we can see a change in the organizational structure from the management of the program by several ministries, to the creation of an

interdepartmental committee. In general, we can talk about the existence of the three broadest organizational types of cluster policy.

The first organizational type of cluster policy is the "one-stop-shop" system: inter-ministerial structures – "one-stop-shop" agencies are created to plan, finance and implement specific programs. Specialized cluster development organizations interact with only one structure, and not with several executive bodies. This approach allows you to reduce transaction costs and make the process of interaction of various structures more efficient. But it requires considerable effort, since it is fraught with the resistance of individual departments at the stage of creation, characterized by the bulkiness and sluggishness of the "one-stop shop" agency, resulting in the complexity of functioning.

The second organizational type of cluster policy is matrix; several ministries and their affiliated agencies are involved in the implementation of the cluster program. In such cases, the specialization of ministerial "branches" (innovations, small business and others) is not uncommon. This is an extended version of the specialized approach to the organization of cluster programs, but it is characterized by greater flexibility. It does not remove the problem of interdepartmental cooperation, the issue of which is delegated to the level of specialized agencies, is effective with a clear interdepartmental delineation of tasks and the complementary nature of the latter.

The third organizational type of cluster policy is specialized; in this structure there is an authorized ministry responsible for decision-making, concentrating and allocating resources. Which ministry will play a leading role in cluster policy directly depends on the direction of the policy, since the ministries regulate using the tools at their direct disposal. The interaction of the authorized executive body and specialized cluster development organizations is carried out with the assistance of the agency, which is often an expert body that performs monitoring and evaluation functions. A potential advantage of this organizational form is simplicity, however, in the case of the implementation of cluster policy at the junction of directions, limiting the scope of application.

Among the organizational structures of cluster programs, the matrix program is the most common. In some countries, the type of organizational structure remains unchanged from program to program (for example, in Japan, Norway, Holland), in others the organization of cluster programs undergoes changes (for example, in Finland and Sweden). Possible reasons for these

changes may be such factors as the initial perspective, continuity, efficiency, duration of cluster programs, as well as the variability and flexibility of the political system as a whole [2, p. 529-548].

Almost every implemented cluster program can be attributed to one of the above-mentioned types of organizational structure. At the same time, even in one country, one can observe examples of different types of organizational structures of cluster policy, which exist in parallel or successively replace each other in time. Therefore, the selected forms only confirm the thesis that the management of cluster policy cannot be carried out using universal methods and tools. Most of the typological differences between the selected forms of organization are associated with the functional body (the authorized agency and its functions) under the relevant ministries.

Thus, in the course of the study, it was established that for territories with a diversified economy it is more characteristic to organize on a matrix principle, or in the form of a "single window". For countries and regions with the presence of dominant industries, "one-stop-shop" and specialized options are more appropriate. At the same time, as the specialization of support facilities increases, it seems that the requirements for their maturity will become stricter.

References:

1. Winter S. G., Kaniovsky Y. M., Dosi G. Modeling Industrial Dynamics with Innovative Entrants. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2000. № 11. pp. 255-293.
2. Zhang J. Growing silicon valley on a landscape: An agent-based approach to high test industrial clusters. *Journal of Evolutionary Economics*. 2003. № 13. pp. 529-548.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Гриліцька Анжела Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент бухгалтерського обліку,

аналізу і аудиту, доцент кафедри обліку та фінансів,

Черкаський державний бізнес-коледж

На даний час інформаційні ресурси є інтегративним чинником будь-якого суспільства. В обліковій системі збором інформації виступає бухгалтерський облік, який перебуває під впливом багатьох факторів, а саме: державного устрою, законодавства, податкової системи, фінансово-кредитної системи, стану економіки, внутрішньої та зовнішньої політики, сфери бухгалтерського обліку тощо.

Для України є важливим реформування обліку в умовах міжнародної інтеграції. Це питання розглядало та характеризувало багато вчених. Певні професійні асоціації бухгалтерів України відіграють важливу роль в розробці методології бухгалтерського обліку. Самим першим комітетом є Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО) створений в Лондоні професійними бухгалтерами з інших країн. Іншою структурою є Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ) створена в Мюнхені.

Міжнародні стандарти найперші, які вносили розробки та методологію бухгалтерського обліку та звітності. Державне регулювання в Україні має на меті такі завдання: створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності [6].

В Україні регулювання бухгалтерського обліку контролюється Міністерством фінансів України, яке затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Регулювання бухгалтерського обліку в Україні складається з певних рівнів (рис. 1). Дослідження організації бухгалтерського обліку в сучасних умовах здійснюється у 3 етапи: перший – вивчення розвитку організації бухгалтерського обліку; другий – розгляд організації бухгалтерського обліку на загальнодержавному рівні, третій – розгляд організації бухгалтерського обліку на рівні облікової системи [2].

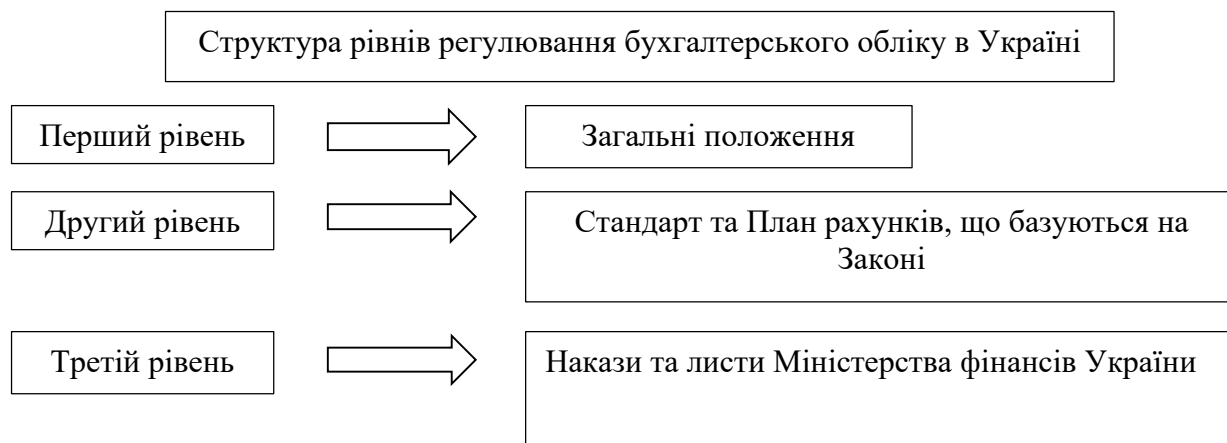

Рис. 1. Структура рівнів регулювання бухгалтерського обліку в Україні

В умовах міжнародної інтеграції виділяють етапи дослідження бухгалтерського обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи організації бухгалтерського обліку в умовах міжнародної інтеграції [складено автором]

Етап	Завдання	Характеристика
Вивчення розвитку організації бухгалтерського обліку	Постановка проблеми	Формування проблематики організації бухгалтерського обліку
	Аналіз засад організації бухгалтерського обліку	Переоцінка предмету, об'єкту, методології та суб'єктів
Вивчення організації бухгалтерського обліку	Аналіз розвитку організації бухгалтерського обліку в Україні	Встановлення тенденцій, закономірностей, розвитку в умовах міжнародної інтеграції
	Наукове обґрунтування організації бухгалтерського обліку	Встановлення інституційних засад організації бухгалтерського обліку
Вивчення інституціональних, методологічних та методичних засад бухгалтерського обліку	Узагальнення методичних підходів	Визначення особливостей, механізму, основних напрямків організації бухгалтерського обліку

На практиці проблемним аспектом є осмислення організації бухгалтерського обліку та його інституціональних методичних та

методологічних засад. Цей аспект проявляється на фоні значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють бухгалтерський облік. Велика кількість документів тільки вказує на актуальність удосконалення бухгалтерського обліку в Україні [1].

Подальшого розвитку потребує вибір України щодо Європейського рівня. В першу чергу розглядаються питання змін та наслідки бухгалтерського обліку, удосконалення законодавчої бази та склад агентів. Основними організаційними чинниками серед тенденцій розвитку є:

- глобалізація сучасного світу у сфері бухгалтерського обліку;
- зростання професійних об'єднань, які формують облікову політику держави.

Отже, зміни в бухгалтерському обліку до інтеграційних процесів стали можливими через глобальні процеси та через професійні об'єднання бухгалтерів щодо прийняття рішень політики в сфері бухгалтерського обліку.

Розв'язок питань, щодо трансформації бухгалтерської системи з метою розвитку євроінтеграційних процесів відбудеться за наявності ефективного управління. Взаємодія певних рівнів відбувається на загальнодержавному рівні.

В Україні зміни відбуваються на основі Міжнародних стандартів фінансової звітності. У світі регулювання бухгалтерського обліку може приймати різний вигляд, а саме може здійснювались органами, призначеними урядом. Різноманітність підходів дає можливість вивчення міжнародного досвіду регулювання бухгалтерського обліку (табл.2).

Регулювання бухгалтерського обліку країнами
[складено автором]

Країна	Особливості регулювання
Австралія	Регулюється Австралійською Радою зі стандартів обліку (ухвалює нормативні акти).
Канада	Регулюється Радою зі стандартів обліку. Нормативним документом є посібник канадського інституту присяжних бухгалтерів.
Франція	Регулюється та контролюється державою за допомогою державних та спеціалізованих організацій (Національна Рада з бухгалтерського обліку). Основна мета – підготовка норм ведення обліку та форм документів.

Ефективність праці в країнах забезпечується за рахунок використання різних підходів.

Основним методом оцінювання є оцінювання за ціною придбання або виробничою собівартістю, а також застосовуються такі методи оцінки [5]:

Метод відновлювання вартості – Данія, Люксембург, Нідерланди, Швеція, Велико Британія.

Методи, що враховують інфляцію – Португалія, Люксембург.

Переоцінювання активів – усі держави, крім Німеччини, Австрії та Італії.

А також державами використовуються альтернативні методи оцінки, але лише до окремих статей (табл. 3).

Використання альтернативного метода країнами
[складено автором]

Стаття	Держава
Матеріальні основні активи	Бельгія, Нідерланди, Франція, Велика Британія, Іспанія, Швеція, Данія, Ірландія та інші.
Нематеріальні основні активи	Ірландія, Швеція, Велика Британія.
Фінансові активи	Данія, Бельгія.
Довгострокові фінансові інвестиції	Велика Британія, Ірландія.
Поточні фінансові інвестиції	Велика Британія, Ірландія.
Запаси	Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Швеція, Велика Британія.

Але в країнах існують певні особливості і тому скорочений баланс не дозволяють складати в Австрії, Данії та Швеції.

Основною проблемою бухгалтерського обліку в Україні є не змінна МСФЗ, тому для наближення України до стандартів ЄС потрібно провести зміни. Позитивними сторонами запровадження буде: наближеність до європейських стандартів, використання МСФЗ, легкість у співставленні звітів.

Але й є певні мінуси та причини, що роблять міжнародні стандарти невід'ємними, а саме: міжнародні стандарти не підходять для малих та середніх підприємств, вірогідність нестабільних прибутків, невідповідність кадрів, збір додаткової інформації.

Для узгодження міжнародних та національних показників необхідно: розібратися з основними концепціями, уточнити правильність перекладу МСФЗ, провести ряд заходів, пов'язаний з підвищенням кваліфікаційного рівня, оптимізація облікових даних.

Отже, для удосконалення обліку в Україні потрібно пройти низку певних етапів, які зумовлені зовнішніми та внутрішніми факторами, основним етапом є співтовариство з іншими країнами. Для його впровадження розглянути та переглянути фактори для впровадження та активізації обліку в країні.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник. Житомир: ПП «Рута», 2002. 591 с.
2. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку. Київ. 2007. 522 с.
3. Адаптація законодавства України до законодавства європейського союзу: стан, проблеми та перспективи. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?News_id=138 (дата звернення 21.04.2022).
4. Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. URL: <https://i.factor.ua/ukr/law-70/section-391/article-20766/> (дата звернення 21.04.2022).
5. Міжнародні стандарти і принципи обліку. URL: https://studopedia.com.ua/1_41616_mizhnarodni-standarti-i-printsipi-obliku.html (дата звернення 21.04.2022).

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 15 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1041.html> (дата звернення 21.04.2022).

ДОСТУПНІСТЬ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ

Журавель Юлія Вікторівна

кандидат економічних наук, докторант Національного університету «Львівська політехніка», викладач Львівського державного коледжу харчової та переробної промисловості Національного університету харчових технологій

Сьогодні законодавство чітко визначає, що освіта є правом, а не привілеєм. Однак у наукових і практичних дискусіях знаходять відображення різноманітні уточнення щодо прав на здобуття певного рівня освіти, її доступності за всіма критеріями, особливо фінансовим. Влада через політику визначає баланс між державним фінансуванням і впливом ринкових відносин, що має пряме відношення до становлення комерційного сегмента ринку освітніх послуг, а відтак деформує реалізацію прав на освіту за умов неефективного контролю з боку держави і громадськості.

Варто зазначити, що доступність освіти посідає вагоме місце у системі прав людини на освіту. Про це свідчать наведені основоположні права людини у сфері освіти (табл. 1). Не слід забувати, що доступність освіти є базовим імперативом у системі заходів із забезпечення конкурентоспроможності освітніх послуг. Забезпечуючи доступність освітніх послуг, заклади освіти водночас зобов'язані вживати заходів щодо збереження вимог до якості цих послуг.

Одним з важливих інструментальних аспектів забезпечення фінансової доступності освіти є підтримання осіб з особливим соціальним статусом, детермінованим фізичними, матеріальними, соціальними та правовими чинниками.

На рівнях професійної, фахової передвищої та вищої освіти Міністерство освіти і науки України щорічно надає інформаційні матеріали для роботи приймальних комісій щодо права участі окремих

осіб у конкурсі на спеціальних умовах згідно з умовами прийому на навчання до закладів вищої освіти України на поточний рік.

Таблиця 1

Доступність у системі прав людини на освіту

Сфера дії права	Ключові положення
Доступність	Загальне право на освіту Безоплатна освіта на початковому рівні Загальна доступність професійно-технічної освіти Доступність вищої освіти за умов наявності здібностей Доступність до освіти незалежно від расових, етнічних, релігійних, гендерних, вікових відмінностей
Вибір	Першочергове право батьків на вибір освіти для дітей
Освітні вимоги	Обов'язковість здобуття початкової освіти
Функціональність	Спрямування на розвиток особистості Можливість після здобуття знань бути корисними суспільству Формування міжнаціональної і суспільної єдності, толерантності на шляху до забезпечення миру
Участь держави	Регламентация державою додаткових прав у сфері освіти, зокрема критеріїв доступності на вищих освітньо-кваліфікаційних рівнях

Джерело [1].

Попри взаємозв'язок освітньої і соціальної політики, на загал реалізація права на безоплатну освіту в Україні потребує аналізу: кількісних і якісних тенденцій щодо закладів освіти державної, комунальної і приватної форм власності; обсягів бюджетного фінансування освіти на рівнях дошкільному, шкільному, професійно-технічному з первинною професійною підготовкою та з розподілом за бюджетами різних рівнів; обсягів державного замовлення на підготовку робітничих кадрів і фахівців на вищих рівнях освіти.

Таким чином реалізація прав на безоплатну освіту в Україні має підтримуватись активною інформаційною роботою з боку держави, результативною діяльністю освітнього омбудсмена та формуванням правової культури населення.

Список використаних джерел:

1. Журавель Ю. В. Безоплатна освіта як чинник впливу на конкурентоспроможність навчальних закладів. Регіональна економіка. 2021. №4 (102). С. 22-28.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛИШКІВ ОСВІТНЬОЇ СУБВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корж Марта Андріївна

студентка, Львівський національний університет імені І. Франка

Основним бюджетним інструментом для підтримки видатків на середню освіту в Україні є освітня субвенція із державного бюджету відповідним бюджетам територіальних громад. Варто зазначити, що кошти субвенції є гнучким інструментом реалізації національної політики щодо підтримки загальної середньої освіти та НУШ.

Унаслідок повномасштабного вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року російської федерації, – виникла потреба недопущення фінансових порушень і фінансової підтримки громад України в умовах воєнного стану. Відмітимо, що за інформацією Державної казначейської служби України, станом на 01.01.2022 на рахунках місцевих бюджетів було акумульовано 5,6 млрд грн невикористаних залишків коштів освітньої субвенції (+334,7 млн грн до 01.01.2021), а субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами – 204 млн гривень [1].

Нормою статті 103-2 Бюджетного кодексу передбачено дозвіл на використання залишків освітньої субвенції на кінець бюджетного періоду у наступному бюджетному році на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти [3]. Проте, 26 березня 2022 року Уряд ухвалив зміни до Порядку та умов надання освітньої субвенції, а також до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для державної підтримки особам з особливими освітніми потребами в частині

використання залишків коштів за цими субвенціями. Таким чином їх кошти тепер дозволено спрямовувати на фінансування діяльності територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб і забезпечення процесу евакуації населення з небезпечних територій у безпечні місця, їх облаштування [2].

Основною причиною накопичення залишків освітньої субвенції прийнято вважати повільне прийняття рішень місцевими органами влади щодо використання цих коштів на потреби закладів освіти, зокрема, на оновлення їх матеріально-технічної бази, виплату заробітної плати педагогічним працівникам.

Відповідно, місцева влада створювала штучну економію освітньої субвенції з метою спрямування її на оснащення закладів освіти засобами навчання. На даний момент, така штучна економія може стати більш поширеним та активним явищем, внаслідок чого можуть бути прийняті неправомірні рішення про зменшення надбавки педагогічним працівникам за престижність праці з 30% – 20% до її мінімальної величини в розмірі 5%. Це явище ми спостерігали в низці областей у 2021 році [4].

Проте, основною причиною і водночас проблемою накопичення таких надлишків в одних місцевих бюджетах та їх недостатність у інших, на наш погляд, є несправедливий формульний розподіл. Наприклад, найбільша сума коштів освітньої субвенції на початок поточного року була зафіксована в обласному бюджеті Харківської області 142379,44 тис. грн, найменша – в обласному бюджеті Луганської області 17732,09 тис. грн (табл.1).

**Залишки освітньої субвенції в обласних бюджетах
станом на 01.01.2022р.**

Назва місцевого бюджету	Тис. грн.
Обласний бюджет Харківської області	142 379,4
Обласний бюджет Закарпатської області	117 245,3
Обласний бюджет Одеської області	114 541,7
Обласний бюджет Івано-Франківської області	106 726,6
Обласний бюджет Дніпропетровської області	100 392,2
Обласний бюджет Донецької області	100 056,2
Обласний бюджет Рівненської області	85 585,7
Обласний бюджет Київської області	79 943,5
Обласний бюджет Львівської області	79 727,2
Обласний бюджет Черкаської області	72 683,6
Обласний бюджет Вінницької області	72 389,5
Обласний бюджет Житомирської області	70 410,2
Обласний бюджет Полтавської області	62 142,6
Обласний бюджет Волинської області	56 833,0
Обласний бюджет Хмельницької області	52 105,1
Обласний бюджет Чернігівської області	49 912,6
Обласний бюджет Запорізької області	42 230,4
Обласний бюджет Кіровоградської області	41 026,5
Обласний бюджет Миколаївської області	38 986,7
Обласний бюджет Сумської області	37 619,6
Обласний бюджет Чернівецької області	35 894,8
Обласний бюджет Херсонської області	31 539,3
Обласний бюджет Тернопільської області	27 965,2
Обласний бюджет Луганської області	17 732,1
ВСЬОГО	1 690 908,8

Джерело: складено на основі [2].

Отож резерв, який накопичився у вигляді залишків по освітній субвенції, може використовуватися місцевими органами влади на території їх юрисдикції для підтримки внутрішньопереміщених осіб, що постраждали внаслідок військової агресії РФ. Зауважимо, що це зменшить фінансування різних освітніх потреб у наступному бюджетному році. Але в час війни важливо аби усі громадяни отримували свій дохід в повному

обсязі, коли це можливо, задля повноцінного функціонування і можливості забезпечити базові потреби своєї родини.

Отже, незважаючи на прийнятті зміни стосовно розподілу залишків освітньої субвенції в умовах воєнного стану, ці кошти створюють певний «фінансовий тил» для місцевих бюджетів. Однак, такі зміни потребують уточнень та подальшого контролю за формуванням і цільовим використанням. Оскільки розподіл освітньої субвенції здійснюється за єдиними підходами, необхідно також забезпечити можливість перерозподілу її залишків між обласними бюджетами.

Список використаних джерел:

1. Майже 6 млрд грн залишків освітніх субвенцій буде можливо спрямувати на підтримку громад під час воєнного стану. *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/majzhe-6-mlrd-grn-zalishkiv-osvitnih-subvencij-bude-mozhlivo-spryamuvati-na-pidtrimku-gromad-pid-chas-voennogo-stanu>
2. Уряд ухвалив зміни щодо використання залишків субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам. *Міністерство освіти і науки: офіційний веб-сайт*. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-zmini-shodo-vikoristannya-zalishkiv-subvencij-z-derzhavnogo-byudzhetu-miscevim-byudzheta>
3. Використання залишків освітньої субвенції за цільовим призначенням. *Профспілка працівників освіти і науки України : офіційний веб-сайт*. URL : <https://pon.org.ua/novyny/9153-vykorystannia-zalyshkiv-osvitnoi-subvencii-za-cilovym-pryznachenniam-na-oplatu-praci-pedagogiv.html>
4. Підвищення розміру надбавок «за престижність педагогічної праці». *Профспілка працівників освіти і науки України : офіційний веб-сайт*. URL : <https://pon.org.ua/novyny/6129-pdvishchennya-rozmru-nadbavok-za-prestizhnst-pedagogchnoyi-prac.html>

Науковий керівник: Ватаманюк-Зелінська Уляна Зиновіївна, доктор економічних наук, професор кафедри фінансового менеджменту Львівського національного університету ім. І. Франка

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мацелюх Христина Богданівна

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

Під час управління інвестиційною діяльністю підприємства необхідне її розуміння як важливого виду фінансово-господарської діяльності, що являє собою процес вибору, обґрунтування і залучення інвестиційних ресурсів з метою реалізації інвестиційної політики підприємства, спрямованої на збільшення доходів, зростання добробуту власників майна і членів трудового колективу, і сприяє підвищенню економічного потенціалу підприємства, конкурентоспроможності, вирішенню соціальних завдань.

Інвестиційна діяльність, зумовлена необхідністю ефективного розвитку виробничо-економічного потенціалу підприємства, є важливим видом фінансово-господарської діяльності кожного підприємства.

Термін “інвестиція” є первинною категорією, базою побудови ієрархії інших категорій, що відображають відтворення основного та оборотного капіталів. Деякі існуючі визначення пов'язують інвестиції виключно з приростом капіталу або отриманням поточного доходу, хоча інвестиції можуть мати на меті, як економічні, так і позаекономічні цілі вкладення капіталу.

Найчастіше поняття “інвестиції” ототожнюють з поняттям “капітальні вкладення”(вкладення капіталу у відтворення основних засобів), але інвестиції можуть здійснюватися й у приріст обігових активів, в різноманітні фінансові інструменти, в окремі види нематеріальних активів.

У макроекономіці інвестиції є частиною сукупних витрат, що складаються з витрат на нові засоби виробництва, інвестицій в житло, і приросту товарних запасів. Тобто, інвестиції – це частина ВВП, що не спожита в поточному періоді, і забезпечує приріст капіталу в економіці. У теорії виробництва інвестиції – це процес створення нового капіталу [1].

Інвестиційна діяльність на підприємстві здійснюється у багатьох напрямках, що мають різну природу, ступінь відповідальності, характер наслідків і рівень ризику. Інвестиційна діяльність може здійснюватися для оновлення та розвитку матеріально-технічного забезпечення

підприємства, може бути спрямована на нарощування обсягів виробництва, освоєння нових видів продукції, видів діяльності, дочірніх або незалежних виробництв.

Інвестиційна діяльність як процес довгострокових вкладень безпосередньо пов'язана з наявністю у підприємства певної сукупності переваг, які зумовлюють його інвестиційну привабливість, і визначається наявністю потенційних інвесторів, які мають бажання розмістити свій капітал, а також системою інструментів, що дають змогу цей капітал використовувати з максимальною ефективністю. Процес інвестування передбачає також вироблення стратегії з метою накопичення капіталу і забезпечення економічного зростання підприємства. Інвестиційна діяльність втілює взаємозалежний рух трьох відтворювальних форм інвестицій, таких як ресурси – вкладення – дохід.

Інвестиції підприємства – це вкладення капіталу в усіх його формах в різноманітні об'єкти його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності.

Інвестиційна діяльність підприємства є одним із самостійних видів його господарської діяльності і найважливішою формою реалізації його економічних інтересів. Інвестиційна діяльність підприємства це цілеспрямований процес формування необхідних інвестиційних ресурсів, збалансований відповідно до обраних параметрів інвестиційної програми на основі вибору ефективних об'єктів інвестування та забезпечення їх реалізації [2].

Список використаних джерел:

1. Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності підприємств. URL : <https://buklib.net/books/35261/> (дата звернення: 18.04.2022).
2. Управління інвестиційною діяльністю. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/28.pdf (дата звернення: 18.04.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Овчаренко Тетяна Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

Парашута Анастасія Олександрівна

*студентка ОП"Менеджмент організацій", Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

В сучасних умовах на вітчизняних підприємствах існує нагальна потреба в оновленні матеріальної бази, при чому необхідність виявляється не лише в модернізації та розширенні вже діючого модельного ряду основних фондів, а й у якісному оновленні засобів виробництва. Зараз, коли терміни морального зносу техніки скорочуються, зовсім не обов'язково та й не завжди вигідно володіти яким-небудь сучасним, високотехнологічним устаткуванням, цілком достатньо одержати право на його використання. Завдяки лізинговим операціям існує реальна можливість оновлення парку машин та механізмів, підприємства мають змогу використовувати та придбавати нове устаткування та обладнання. Завдяки лізингу в економіці в цілому можуть відбуватися позитивні зміни на шляху не лише застосування нової більш ефективної техніки, а і на шляху розвитку виробництва цієї нової ефективної техніки. Але через низку невирішених проблем лізинг не зайняв належного місця у вітчизняній економіці. Сучасний стан лізингових відносин є одним із гальмівних моментів розвитку виробництва в Україні, і тому саме іноземні компанії все більше його використовують. Звичайно, що залучення в економіку України більш продуктивної нової техніки через механізм лізингу є позитивним та економічно доцільним, але існує інша сторона цього процесу. Залучення через лізинг нової техніки є розвитком виробничого потенціалу виробників нової техніки. З огляду на зазначене лізинг може стати одним із дієвих інструментів економічного розвитку економіки. Стає очевидним, що механізм лізингу має бути спрямований на вирішення проблем розвитку лізингу в Україні саме для українських лізингодавців-інвесторів, і в першу чергу – для виробників «лізингової

продукції». Структура ринку лізингу за видами обладнання у 2021 р. представлена на рис.1.

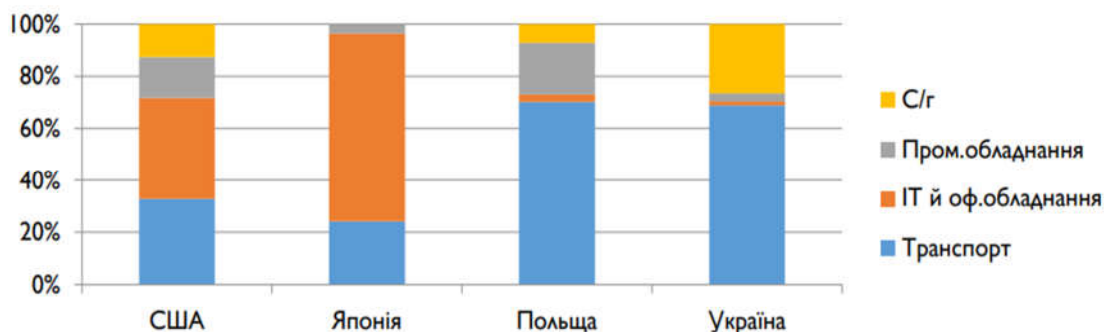

Рис.1. Структура ринку лізингу за видами обладнання у 2021 р. [2]

Можна побачити, що транспортний лізинг в Україні є найрозвинутішим.

Еволюція лізингових послуг у світі схожа на розвиток будь-якого іншого ринку – зростає від виникнення до досягнення повного розвитку. Іноземні фахівці виділяють шість стадій розвитку лізингу, зокрема: оренда, простий фінансовий лізинг, комплексний фінансовий лізинг, пакетування послуг (операційний лізинг), нові лізингові продукти та зрілість лізингу [4]. Основна частина світового лізингу сконцентрована у «трикутнику» – США – Західна Європа – Японія [1]. Лізинг може бути двох видів: фінансовий та оперативний. Основні відмінності між оперативним та фінансовим лізингом узагальнено в табл. 1. Вони стосуються насамперед особливостей обліку та використання майна. Четвіркою лідерів за реєстраціями нових ТЗ є ОТП Лізинг (25% від усіх реєстрацій за період), ULF Finance (16%), Автокредит Плюс (11%) та Avis Leasing (7%). Найпопулярнішими легковими авто із стабільністю залишаються автомобілі марки Renault. Частка цієї марки склала 17%. До п'ятірки найпопулярніших марок також входять: Toyota (10%), Peugeot (9%), Skoda (8%), та VW (6%). Рівень проникнення лізингу в сегмент легкових авто склав 15,3% у 2021 р. і, він зріс на 2,1% порівняно з 2020 р. [2]

Порівняльна характеристика оперативного та фінансового лізингу [6]

Ознака	Оперативний лізинг	Фінансовий лізинг
Рівень окупності предмета лізингу	Сума лізингових платежів нижча первісної вартості предмета лізингу	Сума лізингових платежів дорівнює або перевищує первісну вартість предмета лізингу (ст. 1.18.2 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств")
Право власності на предмет лізингу	Після закінчення строку договору оперативного лізингу предмет лізингу повертається лізингодавцю та може бути повторно переданий у користування іншому лізингоодержувачу	Право власності на предмет лізингу переходить до лізингоодержувача за умови укладання відповідного договору купівлі-продажу в разі та з моменту сплати ним визначеної договором ціни (ст. 8 Закону України "Про фінансовий лізинг")
Мінімальний строк користування предметом лізингу	Не встановлено жодних обмежень	Не менший ніж один рік (п. 2 ст. 1 Закону України "Про фінансовий лізинг")
Облік предмета лізингу на балансі	Не обліковується на балансі лізингоодержувача	Обліковується на балансі лізингоодержувача
Джерела коштів на придбання предмета лізингу	Лізингодавець за оперативним лізингом має право інвестувати на придбання предмета лізингу лише власні чи залучені фінансові кошти (п. 1 ст. 292 Господарського кодексу)	Лізингодавець за фінансовим лізингом має право інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позичкові кошти (пп. 1 п. 1 ст. 10 Закону України "Про фінансовий лізинг")
Витрати на утримання предмета лізингу	Витрати на утримання предмета лізингу, крім витрат, пов'язаних із його експлуатацією та поновленням використаних матеріалів, несе лізингодавець	Витрати на утримання предмета лізингу, пов'язані з його страхуванням, експлуатацією, технічним обслуговуванням та ремонтом, несе лізингоодержувач (п. 2 ст. 13, п. 2 ст. 14 Закону України "Про фінансовий лізинг")
Перелік майна, забороненого до передачі в лізинг	Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, цілісні майнові комплекси державних та комунальних підприємств та їх структурних підрозділів (5 ст. 292 Господарського кодексу; п. 2 ст. 803 Цивільного кодексу)	Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці) (п. 2 ст. 3 Закону України "Про фінансовий лізинг")
Можливість сублізингу	Сублізинг заборонено (згідно з п. 1 ст. 292 Господарського кодексу передбачено виключний характер користування об'єктом лізингу з боку лізингоодержувача)	Передбачена можливість сублізингу (ст. 5 Закону України "Про фінансовий лізинг")

Лізинг автомобілів – це надання машин в оренду на довгий або короткий термін. Розглянемо частку ринку лізингодавців транспортного лізингу за 2021 р.

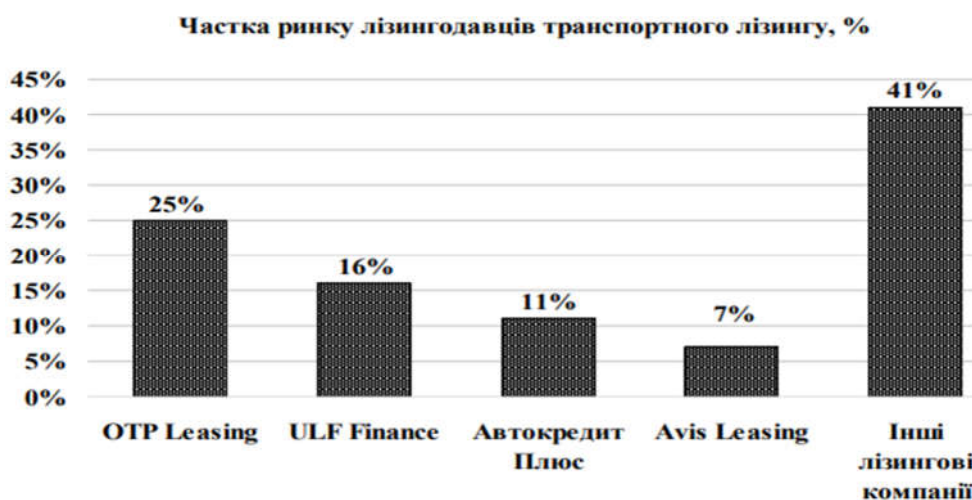

Рис.2. Структура ринку лізингу за видами обладнання у 2021 р. [2]

Це свідчить про те, що більша частка покупців легкових авто користуються лізинговими послугами. Можна зазначити, що рівень лізингу в Україні – зростає.

Таким чином, вітчизняний ринок лізингу є одним із найперспективніших фінансових ринків, який здатний активізувати всю економічну систему країни. Формування конкурентоспроможної лізингової галузі має бути одним із найважливіших завдань держави, а вдосконалення лізингових відносин і правильне запровадження зарубіжного досвіду є особливо актуальними питаннями подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Артиш В. І. Історичні аспекти виникнення та розвитку лізингу в світі // Український інвестиційний журнал WELCOME. – 2004. – № 11–12. – С. 3-11.
2. Асоціація лізингодавців України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uul.com.ua>
3. Закон України про фінансовий лізинг [Електронний ресурс]. URL: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Внукова Н. М. Чи є можливості розвитку фінансового лізингу в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>.
5. Осецький В. Л. Шляхи активізації лізингової діяльності в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2000. – С. 31-33. – (Економіка ; Вип. 46).
6. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. /С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К.: Знання, 2010. – 532 с.

LINQ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА SQL

Кіш Віктор Вікторович

студент, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

LINQ – компонент Microsoft .NET Framework, який надає можливості виконання запитів даних до мов, що входять у .NET. Хоча порти існують для PHP (PHPLinq), JavaScript(linq.js), TypeScript (linq.ts) і ActionScript (ActionLinq) – ні один із них не є рівним LINQ в C#.

Давайте розробимо додаток на мові прогормування C#, за допомогою якого ми при натисканні на кнопку button1 виведемо інформацію про всі експортні товари, поле країни походження яких рівне “uk” в dataGridView1.

```
namespace ExportTest
{
    public partial class Form1 : Form
    {
        public Form1()
        {
            InitializeComponent();
        }
        private void Form1_Load(object sender, EventArgs e)
        {
            using (Context context = new Context())
            {
                dataGridView1.DataSource = context.Goods.ToList<Goods>();
            }
        }
        private void button1_Click(object sender, EventArgs e)
        {
            dataGridView1.Columns.Clear();
        }
    }
}
```

```

        using (Context context = new Context())
        {
            dataGridView1.DataSource = context.Goods.Where(x=>x.ExportCountry
"uk").ToList<Goods>();
        }
    }
}
}

```

Отже, Linq є чудовим інструментом при роботі з базами даних. І він має свої переваги:

- Декларативний підхід робить запити більш зрозумілими та компактними;
- Розширюваність та дерева виразів дозволяють здебільшого узгоджено запитувати кілька джерел;
- Широкий діапазон операторів, що надаються за замовчуванням, та інші можуть бути легко додані для LINQ до об'єктів;
- Навіть запити в процесі можуть бути реалізовані способами, відмінними від LINQ для об'єктів – наприклад Parallel LINQ і моя власна платформа Push LINQ;
- Здорово, що можна уникнути SQL у рядках;
- Мовні функції, введені в першу чергу для LINQ, широко застосовуються в інших місцях;

Хоча у нього є суттєві недоліки:

- Вирази запитів недостатньо добре зрозумілі та використовуються надто часто. Часто виклик простого методу коротший і простий;
- Неминучі невідповідності між невідповідністю імпедансу постачальника все ще присутні, що розумно, але необхідно розуміти;
- Завжди будуть якісь речі, які ви можете зробити в SQL, але не в LINQ;
- Не розуміючи, що відбувається, легко написати дуже неефективний код;
- Це новий спосіб мислення про доступ до даних для більшості розробників, і потрібен час для розуміння, щоб просочитися;

- Деякі оператори є "missing", особливо еквіваленти OrderBy для речей, відмінних від замовлення, наприклад, пошук елемента з максимальним значенням властивості;

Список використаних джерел:

1. <http://www.linqpad.net/>

Науковий керівник: Кіш Надія Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

РІЗНИЦЯ МІЖ XML ТА JSON

Кіш Віктор Вікторович

студент, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Йовбак Ніка Ігорівна

студентка, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Розширювана мова розмітки – стандарт побудови мов розмітки, який запропонував консорціум W3C, даних, ієрархічно структурованих, задля обміну між різними застосунками. Насправді він є підмножиною мови розмітки SGML. Текстові знаки – це те, що формує XML-документ, а також є пригожий до прочитання людиною.

JSON – формат текстового типу для обміну даними між комп'ютерами. JSON базований на тексті, до того ж легко може бути прочитаним людиною. Даний формат надає змогу описати об'єкти і т.д. Наведений вище формат використовують здебільшого для передавання деякої упорядкованої інформації через мережу.

Розглянемо додання нового об'єкту у форматі **JSON** та **XML**.

Спочатку розглянемо **JSON**:

```
namespace jsonEx
```

```
{class Program
```

```
    {class Goods
```

```
        {public string Title { get; set; };
```

```
        public string ExportCountry { get; set; };
```

```
        public string Volume { get; set; };
```

```
        public string Price { get; set; };
```

```
    static void Main(string[] args)
```

```
    {var Goods1 = new Goods{Title = "not coffeel",ExportCountry = "1",Volume = "2",Price = "3"};
```

```
        List<Goods> goods = new List<Goods> {Goods1};
```

```
        string json = JsonConvert.SerializeObject(goods);}}
```

Тепер розглянемо **XML**:

```
namespace xmlEx
```

```
{class Program
```

```
    {static void Main(string[] args)
```

```
        {string xmlFile = @"ваш шлях";
```

```
        using (XmlTextWriter writer = new XmlTextWriter(xmlFile, null))
```

```
        {writer.Formatting = Formatting.Indented;
```

```
        writer.WriteStartDocument(true);
```

```
        writer.WriteStartElement("GoodsList");
```

```
        writer.WriteStartElement("goods");
```

```
        writer.WriteAttributeString("ID", "1");
```

```
        writer.WriteElementString("Title", "Coffee");
```

```
    using (XmlTextReader reader = new XmlTextReader(xmlFile))
```

```
    {reader.ReadStartElement("GoodsList");
```

```
        while (reader.Read())
```

```
        {if (reader.NodeType == XmlNodeType.Element && reader.Name ==
```

```
"goods"){reader.ReadStartElement("goods");
```

```
            " reader.ReadElementString("Volume");
```

```
            Console.WriteLine("Price: " + reader.ReadElementString("Price"));
```

```
                Console.WriteLine("Done");}}}}}}}
```


Таким чином, на даному прикладі ми розглянули процес додання деякого об'єкту за допомогою JSON та XML. Переглянувши обидва приклади, ми можемо дійти до висновку, що JSON є більш компактним у написанні під час написання коду та є більш легшим для сприйняття. В свою чергу XML має ієрархічну систему, що безперечно є вагомою причиною використання XML.

Список використаних джерел:

1. <https://www.json.org/json-en.html>
2. <https://www.w3.org/XML/>

Науковий керівник: Кіш Надія Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

СЕРВІС ДИСТРИБУТИВНО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ АЛГОРИТМІВ WORD2VEC ТА MAJORCLUST

Малахов Кирило Сергійович

*науковий співробітник, Інститут кібернетики
ім. В. М. Глушкова НАН України*

Величко Віталій Юрійович

*доктор технічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України*

Постановка проблеми. В тезах розглядається алгоритм та програмна реалізація науково-дослідного модулю підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу природномовних текстових документів українською мовою та виділення і кластеризація наявних понять. В рамках запропонованого підходу до текстів природною мовою застосовується впорядкований набір універсальних процедур, що дозволяє виділити основні одиниці мови (слова, словосполучення), провести їх класифікацію, кластеризацію та визначити поняття в текстовому документі.

Мета дослідження. Розробити сервіс (алгоритм та програмну реалізацію) науково-дослідного модулю підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу текстових документів українською мовою та виділення і кластеризацію наявних понять, з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust.

Результати дослідження. Автоматизований аналіз текстів природною мовою залишається актуальним науковим завданням. Під поняттями будемо розуміти терміни-іменники, а також іменні групи, що мають визначення в спеціалізованих словниках термінів предметної області або у самому тексті природною мовою. Архітектура підсистеми мережевого засобу (у вигляді веб-сервісу з API) представлена у вигляді конвеєру обробки електронних текстових документів, що містять природномовний текст (Рис. 1), та складається з наступних етапів та компонентів:

Рисунок 1 – Конвеєр обробки електронних текстових документів.

Лексичний аналіз– токенізація (Tokenizing) – в загальному випадку це процес перетворення послідовності символів в послідовність токенів.

Граматичний аналіз – розмітка тексту частинами мови, в загальному випадку це процес присвоєння синтаксичної категорії кожному з токенів.

Морфологічний аналіз – в загальному випадку це процес лематизації. Синтаксичний аналіз – парсинг та чанкінг, в загальному

випадку це процес аналізу речення, який спочатку визначає їх складові частини, а потім зв'язує їх з одиницями вищого порядку, які мають дискретні граматичні значення. Виділені іменники та іменні групи перевіряються за спеціалізованими словниками предметної області та за наявністю їх визначень у реченнях тексту.

Формування спеціалізованих XML-структур та HTML-структур тексту. Для реалізації цього етапу розроблені відповідні функції та процедури, що дозволяють отримати у вигляді вихідних даних результати конвеєру обробки електронних текстових документів.

Програмно-інформаційні засоби, які визначають функціональність конвеєру обробки електронних текстових документів, забезпечують вирішення завдання автоматизованої обробки природномовних текстових документів українською мовою на основі лінгвістично-семантичного аналізу наданих вихідних даних.

Наступним кроком є вибір алгоритму кластеризації. Хоча є кілька популярних, серед них K-means і DBSCAN, Majorclust дещо менш відомий, але має важливу перевагу: він не вимагає критеріїв припинення, таких як кількість кластерів, кількість елементів у кластері або максимальна відстань між елементами в кластері, які мають бути встановлені заздалегідь. В багатьох завданнях NLP (англ. Natural Language Processing), таких як кластеризація слів (або інших сутностей природної мови, зокрема, понять), їх дуже важко вгадати, навіть через багато експериментів. Majorclust – це новий метод, вперше описаний у [1] для програмного застосування кластеризації документів. Алгоритм починається з присвоєння кожному документу окремого кластера. На кожній ітерації кожен документ призначається до кластеру, з яким він має найбільшу схожість. Схожість документа з кластером розраховується як сума косинусної схожості документа з кожним з членів кластера. Таким чином, документ може бути повторно кластеризовано в інші кластери на наступних ітераціях. Кластеризація припиняється, коли жоден документ не змінює свій кластер. У нашому випадку необхідні дві модифікації цього алгоритму. По-перше, якщо багато елементів у матриці мають ненульову подібність з багатьма іншими елементами (наприклад, вектори слів мають багато ненульових значень в тих самих стовпцях, як у випадку з векторами word2vec), то Majorclust може в кінцевому підсумку помістити всі елементів в один кластер. Тому необхідно було ввести поріг,

нижче якого схожість скасовується, тобто встановити 0. Після деяких експериментів ми виявили, що хороших результатів можна досягти, видаливши до 99% найменших пар подібності. По-друге, після скасування малої подібності буде багато елементів, не схожих на будь-який інший елемент. Тобто кожен з них повинен або становити окремих кластер, або розглядатися як шум. Majorclust об'єднає два елементи разом, навіть якщо подібність між ними дорівнює 0, створюючи таким чином один великий всеохоплюючий кластер з великою кількістю непов'язаних слів. Тому інша модифікація полягає в тому, щоб запобігти присвоєнню елементу кластеру, якщо його подібність дорівнює 0. Наша реалізація вимагає, щоб усі значення подібності були рівними або більшими за 0, тому спочатку ознаки у векторах потрібно масштабувати до діапазону, наприклад, (0, 1).

Розробка та навчання прогностичних моделей дистрибутивної семантики для української мови з використанням алгоритму word2vec та інших, наведено у роботах [2, 3, 4]. Розроблено експериментальну реалізацію алгоритму Majorclust з word2vec-моделями для кластеризації слів. Виділенні поняття формують мережеву модель представлення знань відповідної предметної галузі.

Висновки. В роботі розглянуто алгоритм та програмна реалізація науково-дослідного модулю підсистеми підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу текстових документів українською мовою та виділення і кластеризацію наявних понять, з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust. На теперішній час, актуальна версія сервісу доступна за посиланням та вільна для використання в науково-дослідних та педагогічних цілях: <https://konspekt.ai-service.ml/ua>. Експериментальна реалізація алгоритму Majorclust з word2vec-моделями для кластеризації слів доступна за посиланням: <https://gist.github.com/malakhovks/a8b2e895a755419bc49b21e888267e2f>.

Список використаних джерел:

1. Stein, B., S. M. Eissen. Document Categorization with MajorClust. In: Proc. 12th Workshop on Information Technology and Systems, Tech. Univ. of Barcelona, Spain, 2002, 6 pp.
2. An NLU-Powered tool for knowledge discovery, classification, diagnostics and prediction. URL: <https://ukrvector2.ai-service.ml>.

3. Palagin, O. V., Velychko, V. YU., Malakhov, K. S., Shchurov, O. S. 2020. Distributional semantic modeling: a revised technique to train term/word vector space models applying the ontology-related approach. In: Proceedings of the 12th International Conference of Programming UkrPROG 2020. CEUR Workshop Proceedings 2866. Kyiv, Ukraine, September 15-16, 2020.
4. Palagin, O. V., Velychko, V. YU., Malakhov, K. S., Shchurov, O. S. 2018. Research and development workstation environment: the new class of current research information systems. In: Proceedings of the 11th International Conference of Programming UkrPROG 2018. CEUR Workshop Proceedings 2139. Kyiv, Ukraine, May 22-24, 2018. Available from: <http://ceur-ws.org/Vol-2139/255-269.pdf>

СУЧАСНІ ДІДЖИТАЛ-ТЕХНОЛОГІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ

Прокончук Олена Тодорівна

*доктор економічних наук, доцент, Уманський національний
університет садівництва, м. Умань*

Улянич Юлія Василівна

*кандидат економічних наук, доцент, Уманський національний
університет садівництва, м. Умань*

Гузар Денис Русланович

*магістрант, Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

З кожним роком зростає кількість страхових продуктів, що продаються он-лайн, розвиваються сервіси віддаленого врегулювання збитків, впроваджуються мобільні додатки. Діджиталізація є новим напрямком формування страхового ринку України, а її процеси допомагають швидко та в доступній формі одержати інформацію про будь яку установу, тому одним із позитивних моментів її впровадження стає формування відкритого в інформаційному сенсі страхового ринку.

Сучасні діджитал-технології страхового ринку [1]

Технологія	Механізм використання та застосування на страховому ринку
<i>Вебсайт</i>	Сукупність вебсторінок, що є доступною в мережі Інтернет під єдиним доменним ім'ям. На сайтах розміщуються окремі елементи діджитал-технологій: страховий калькулятор, «онлайн» оплата, посилання на мобільні додатки, магазин страхових послуг.
<i>Чат-бот</i>	Комп'ютерна програма, яка розроблена на основі нейромереж і веде розмову за допомогою слухових або текстових методів.
<i>Вебфорум</i>	Додаток для організації спілкування відвідувачів вебсайту; форум пропонує набір розділів для обговорення; робота форуму полягає у створенні користувачами тем у розділах і подальшому обговоренні всередині цих тем.
<i>Телематика</i>	Технічний пристрій, основним завданням якого є формування інформації про стиль поведінки водія за кермом. Ця інформація в онлайн-режимі передається страховій компанії, результатом цього може бути пропозиція індивідуального страхового тарифу.
<i>Хмарні технології</i>	Послуги, що включають надання дискового простору для розміщення інформації на сервері та надає можливість зберігати свої дані, ділитися з ними за потреби, спільно редагувати й обробляти.
<i>Відеохостинг</i>	Сервіс, що надає послуги з розміщення відеоматеріалів на певну тематику.

У пошукових системах досить легко знайти офіційні вебсайти страхових компаній, але проаналізувавши їхні офіційні сайти, можна підкреслити, що 20% зареєстрованих страхових компаній їх не мають. Причому частка компаній зі страхування життя, які не мають офіційних веб-сайтів, є значно вищою та становить 64% від зареєстрованих «life» страхових компаній.

Крім того, все більше інтернет-користувачів використовують соціальні мережі. За 2020-2021рр. кількість користувачів Facebook в Україні зросла на 67% – з 6,6 до 11 млн осіб, про що повідомляє онлайн-видання Watcher з посиланням на дані внутрішньої статистики [2]. Соціальні мережі є однією із найкращих рекламних платформ, що можуть бути задіяні в рекламі страхових продуктів, де розміщуються новини страховика, акційні пропозиції тощо. Як наслідок, третина страхових компаній уже сьогодні надає посилання на зв'язок із соціальними мережами, месенджерами та відеоплатформами. Із них 29% – це компанії з ризикового страхування та 3% страховиків, які надають послуги зі страхування життя [3].

Діджиталізація є новим напрямком формування страхового ринку, що передбачає цілу низку технологій у поєднанні із телекомунікаційними системами, сприяє покращенню обслуговування як потенційних клієнтів страхових організацій, так і діючих страховальників. Факторами, що сприяють розвитку діджиталізації на страховому ринку, є формування фактично нового цифрового суспільства, яке ґрунтується на використанні різноманітних діджитал-технологій.

Список використаних джерел:

1. Brennen S. Digitalization and Digitization. URL: <http://culturedigitally.org/digitalization-and-digitization/> (дата звернення: 11.02.2022).
2. Савчук К. На підйомі: як у 2021 році зростали ринки e-commerce в різних країнах світу. URL: <https://elnews.com.ua/uk/na-pidjomi-yak-u-2021-rocz-zrostalyrynky-e-commerce-v-riznyh-krayinah-svitu/> (дата звернення: 09.03.2022)
3. В. Фіщук. Україна – 2030 – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього: URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-zrozvinytoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html#6-2-1> (дата звернення: 15.02.2022).

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Босик Дарина Андріївна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету фізичного виховання, біології та психології, кафедра біології, екології та методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Тригуба Олена Василівна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Концепція Нової української школи (НУШ) розкриває ключові компетентності, яких набувають учні під час навчання в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Дитині недостатньо дати лише знання, дуже важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті [3].

Розвиток комунікативних навичок передбачає здійснення однієї із компетентностей, яка було визначена міністерством освіти і науки України, а саме «Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами» [4]. Комунікативна компетентність передбачає формування не тільки умінь і навичок на уроках основ здоров'я, а й охоплює виховний аспект. Вміння комунікувати з іншими, спілкуватися рідною мовою, у майбутньому визначають чітку громадянську позицію, зміцнюють духовність та патріотизм.

Мета дослідження. Ознайомитися із методами формування комунікативної компетентності в учнів основної школи на уроках основ здоров'я, вибрати найбільш доцільні для кожного класу.

Результати дослідження. Проаналізувавши програму для ЗЗСО «Основи здоров'я 5-9 класи» рекомендовану Міністерством освіти і науки,

побачили, що вона структурована за чотирма розділами: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Психічна й духовна складові здоров'я», «Соціальна складова здоров'я» при вивченні кожного з них в учнів можна активно формувати комунікативні навички [2].

В кожному класі повинні застосовуватися методи формування навичок спілкування згідно віку. Завданням вчителя на уроках основ здоров'я – підібрати ефективні методи для формування комунікативних умінь учнів 5-9 класів. Зокрема, у 5 класі доцільно використовувати метод рольової гри, тому що він відіграє значну роль для розвитку уяви. Ігрові дії відбуваються в уявній ситуації, учень бере на себе ролі уявних персонажів. Роль є фіксацією положення, що займає дитина у системі міжособистісних відносин [1]. У 6 класі доречно використовувати метод інсценування ситуацій. Він є ефективним через те, що впливає на емоційно-вольову сферу особистості і забезпечує умови максимального наближення навчального процесу до дійсності. У 7 класі доцільно використовувати один із методів – вправи. Він передбачає цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій чи операцій з метою формування умінь і навичок [5]. Для 8 класу вже можна використовувати складніші методи: мозковий штурм, дискусії та ін. Для методу мозкового штурму характерне оперативне вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, при якому учням під час обговорення пропонують висловлювати якомога більшу кількість варіантів рішення. Використання методу дискусії передбачає обговорення певної проблеми і пошук шляхів її усунення або розв'язання. Дискусія вимагає не просто пошуку відповіді, а представлення вмотивованого висновку, чіткого і логічного формулювання власних думок і тверджень. У 9 класі доречно вже застосовувати такі методи роботи, як проєкти та тренінги. Метод проєктів передбачає, що дана освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку на уроках основ здоров'я. Тренінг продовжує залишатися найефективнішим способом роботи в галузі вдосконалення компетентності у спілкуванні під час роботи з учнями. Міжособистісні вміння учнів – це те, що не входить до базової освіти і не може бути легко освоєно під час навчання або в ході адаптації, але на уроках основ

здоров'я ми якомога краще їх удосконалюємо [6]. Учителям потрібно планувати свою діяльність на уроках так, щоб учні отримували не тільки ґрунтовні знання, але й відбувався процес формування навичок комунікативності, які стануть необхідними для них в майбутньому.

Висновки. Отже, ознайомившись із методами формування комунікативної компетентності можна зробити висновок, що на уроках основ здоров'я для кожного класу потрібно застосовувати методи з урахування віку учнів. Доцільно використовувати: рольові гри, інсценування ситуацій, вправи, мозковий штурм, дискусії, метод проєктів, тренінги та ін., які допомагають розвивати комунікативні навички та культуру мовлення в учнів на уроках основ здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес. Шлях освіти. 2008. № 4 (50). С. 2-10.
2. Єгоров О. Комунікативна функція навчального закладу. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2008. № 7-8. С. 47-49.
3. Міністерство освіти і науки, Концепція «Нова українська школа. (2016, 27 жовтня). URL:http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna_serednya/ua_sch_2016/konczepczija.html. (дата звернення: 11.04.2022) С. 2-11.
4. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні (Рекомендації з освітньої політики). К. 2003. С. 13-43.
5. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Настільна книга педагога Упоряд.: Андрєєва В. М., Григораш В. В. Х.: Вид. група «Основа», 2006. С. 201-228.
6. Фокшек А. В. Системний та синергетичний підходи у моделюванні сучасного педагогічного процесу. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького: зб. наук. пр. Серія: Педагогіка. 2011. № 6. 213-220.

МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ НАСЛІДКІВ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ НА ПОВЕДІНКУ ПІДЛІТКІВ

Олійник Олеся Володимирівна

студентка Національної академії внутрішніх справ

Практичні рекомендації для оцінки стану та лікування дітей та підлітків що пережили психологічну травму були вперше розроблені експертною групою сформованою Американською академією дитячої та підліткової психіатрії в 1998 р. [1] З моменту публікації перших рекомендацій були здійснені істотні наукові перевірки орієнтованої на травму когнітивно-поведінкової моделі лікування [2]. Також були адаптовані для дітей моделі раніше розроблені для дорослих, наприклад EMDR-терапія. Велика частина рекомендацій по роботі з дітьми та підлітками ґрунтується на дослідженнях американської Національної мережі по роботі з дитячим травмуючим стресом [3].

В процесі роботи з дітьми, що пережили травматичні події, було запропоновано нову категорію – розлад пов'язаний з травмою розвитку [4]. Запропонована категорія та емпірично обґрунтована концептуалізація основних ознак дитячих стресових розладів дають рамки для окреслення цілей психотерапії для дітей з складними стресовими розладами. Розлади пов'язані з травмами розвитку вимагають комплексного аналізу раннього життя, несприятливих для розвитку міжособистісних травм, таких як фізичне або сексуальне насильство, жорстоке ставлення, травматичні втрати, зрада або інші істотні порушення стосунків дитини з основними опікунами [5]. Також було зафіксовано, що в результаті складних травм в дитинстві виникають значні зміни в процесах обробки інформації, саморегуляції тіла, свідомості, мотивації та прихильності [6]. Для того щоб справлятися з дистресом, ясно думати, приймати оптимальні рішення та діяти відповідно них з метою оптимізації соціальних та академічних наслідків, діти повинні вміти розпізнавати та моделювати поведінкові прояви емоцій та імпульсів. Основною метою психотерапії з дітьми, що мають травму розвитку є надання можливості відчувати емоції та переживати емоційні стани як корисні та керовані події. Для отримання дитиною ресурсів для регулювання емоцій необхідно мати безпечний простір для досліджень, ігор та взаємодії з

дорослими та однолітками, де інші люди моделюють усвідомлені способи розпізнавання та артикуляції емоцій та мети (бажання, надії, наміру). Під час психотерапії травмовані діти можуть набути навички необхідні для розпізнавання, вираження та модуляції діапазону емоцій. Допмагаючи дітям (та опікунам) регулювати емоції та імпульси, ми посилюємо її (і опікуна) самоконтроль, тим самим знижуючи ризик або важкість безлічі дилем які виникають коли емоції та імпульси не регулюються.

Діти які зазнали жорстокого поводження або пережили драматичну втрату близької людини часто мають проблеми з концентрацією уваги та утримуванням концентрації, в запам'ятовуванні як недавніх так і віддалених в часі подій та переживань, в чіткому формулюванні та прийнятті рішень, а також дотриманні своїх планів та цілей. Хоча ці труднощі в обробці інформації можуть бути зумовлені, принаймні до певної міри, фізіологічними причинами (наприклад черепно-мозковою травмою, неврологічними захворюваннями) або бути генетично зумовленими (наприклад синдром дефіциту уваги та гіперактивності, порушення в здібностях до навчання), але значну роль відіграє довготривалий вплив стресорів на нервову систему що розвивається, який призводить до змін в хімічних процесах мозку, його структурі та функціях та, в свою чергу, до погіршення фокусування уваги, пам'яті, прийнятті рішень та цілеспрямованістю поведінки [7].

Якщо емоції та імпульси погано регулюються і обробка інформації скомпроментована стресовою реакцією, тоді дитина може мати складнощі в формуванні і підтриманні зрозумілої та послідовної мотивації і ймовірно тяжітиме до уникання та гіперпильного самозахисту. Уникання та гіперпильність, в свою чергу, вимагають залучення великого когнітивного потенціалу та нейробіологічних ресурсів, за виключенням випадків коли вони здійснюються автоматично (тобто несвідомо). Як тільки ці процеси стають автоматичними, уникнення та гіперпильність трансформуються в дисоціативну відстороненість та фрагментацію свідомості на розділені, відокремлені частини Я, кожна з яких визначається чіткою домінантною мотивацією або набором мотивацій. І те що починається як спроба вижити та пережити травмуючий стрес може призвести до фрагментації думок, емоцій, сприйняття та самосвідомості поза свідомим контролем. Оптимальною альтернативою дисоціативній фрагментації є свідомий,

емоційно продуманий і когнітивно спланований підхід до повсякденної діяльності [8].

Травмовані діти, особливо за умови, що психологічна травма була пов'язана з насильством або нехтуванням з боку осіб, яким би дитина за інших умов могла б довіряти – і особливо коли цими особами були основні опікуни дітей, що повинні були б бути взірцем для наслідування – часто повідомляють про епізодичний чи стійкий фізичний дискомфорт. Посттравматичні соматичні скарги можуть бути результатом кількох, взаємопов'язаних факторів:

- медично діагностованих захворювань чи травм які підсилюються травматичними стресовими реакціями (наприклад астма, вроджені серцево-судинні або неврологічні синдроми) або при яких зберігаються стійкі стресові реакції (наприклад синдром подразненого кишковика) або корельованих з ризикованою для здоров'я поведінкою пов'язаною з травматичними стресовими реакціями (наприклад ожиріння як наслідок переїдання, бронхіт як наслідок паління);
- не з'ясовані з точки зору медицини фізичні симптоми пов'язані з порушенням регуляції емоцій (наприклад болі в шлунку, статевих органах, конверсійні розлади пов'язані з алексимітією) або важкими дисоціаціями (наприклад тіками, паралічами, псевдонападами і т.д).

Терапевтична мета в усіх випадках пов'язаних з складними формами соматичної дерегуляції полягає в тому щоб дати дітям (та опікунам) можливість розпізнавати, позначати (з точки зору дискретних тілесних відчуттів фізичні та афективні стани) та використовувати інформацію яку надає тіло для управління своїми емоціями та прийняття усвідомлених в причинно-наслідковому полі рішень, які допоможуть їм бути та почуватися здоровими [9].

Діти з складними травматичними стресовими розладами часто мають дезорганізовані моделі включення та відсторонення в стосунках [10]. Неорганізована прихильність включає сукупність форм порушення регуляції відносин, включаючи генералізовані очікування («робочі моделі» Боулбі) засновані на глибокій недовірі, відчуженні та знеціненні, а також зразки міжособистісної взаємодії, що характеризуються всіма ознаками складних травматичних стресових

розладів: емоційна нестабільність, фрагментована обробка інформації, імпульсивна/унікаюча поведінка, дисоціація та соматизація [11].

Психотерапевтичний підхід, у випадках пов'язаних з підлітками, що мають зміни в поведінці викликані психологічною травмою, включає в себе всі сфери біопсихосоціального функціонування. Завданням спеціаліста є рекурсивне спостереження, концептуалізація та втручання, при одночасному збереженні у фокусі цілісності особи підлітка (а не лише сукупності емоцій, тілесних реакцій, процесів мислення та поведінки).

Список використаних джерел:

1. Josephson, A., & the AACAP Work Group on Quality Issues. (2007). Practice parameter for the assessment of the family. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 922-937.
2. Jaberghaderi, N., Greenwald, R., Rubin, A., Dolatabadim, S., & Zand, S. O. (2004). A comparison of CBT and EMDR for sexually abused Iranian girls. *Psychology and Psychotherapy*, 11, 358-368.
3. Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J. D., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., et al. (2005). Complex trauma in children and adolescents. *Psychiatric Annals*, 35, 390-398.
4. Kinniburgh, K., Blaustein, M., Spinazzola, J., & van der Kolk, B. (2005). Attachment, self-regulation, and competency. *Psychiatric Annals*, 35, 424-430.
5. Cloitre, M., Cohen, L. R., & Koenen, K. C. (2006). *Treating survivors of childhood abuse: Psychotherapy for the interrupted life*. New York: Guilford Press.
6. Browne, C., & Winkelman, C. (2007). The effect of childhood trauma on later psychological adjustment. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 684-697.
7. De Bellis, M. D. (2001). Developmental traumatology. *Psychoneuroendocrinology*, 27, 155-170.
8. Ford, J. D., Courtois, C., van der Hart, O., Nijenhuis, E., & Steele, K. (2005). Treatment of complex post-traumatic self-dysregulation. *Journal of Traumatic Stress*, 18, 437-447.
9. van der Kolk, B. (2005). Developmental trauma disorder. *Psychiatric Annals*, 35, 439-448.
10. Lyons-Ruth, K., Dutra, L., Schuder, M., & Bianchi, I. (2006). From infant attachment disorganization to adult dissociation: Relational adaptations or traumatic experiences. *Psychiatric Clinics of North America*, 29, 63-86.

11. Bowlby, J. (1969). Attachment and loss (Vol. 1). New York: Basic Books., 12.

Науковий керівник: Власенко Софія Борисівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри юридичної психології, Національна академія внутрішніх справ

МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Савчук Надія Антонівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького національного технічного університету

Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення людини хвилювали суспільство завжди і в усі часи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість та насильство, проблема морального виховання стає все більш актуальною.

Моральне виховання – процес, спрямований на формування і розвиток цілісної особистості дитини, і припускає ставлення її до Батьківщини, суспільства, колективу, людей, до праці, своїх обов'язків і до самого себе [3].

Громадські діячі, письменники та педагоги вважали, що моральне виховання не тільки робить вирішальний вплив на формування позитивних якостей особистості, але і є головним завданням освітнього дитячого закладу і має бути в центрі його виховної діяльності.

Також важко переоцінити роль сім'ї у вихованні й становленні особистості. Особливо сьогодні, коли відбуваються воєнні дії на території нашої держави, і кожна дитина безумовно найбільш потерпає від насилля, нерозуміння багатьох подій, отримує стрес та психологічні травми. Сучасна соціальна ситуація не завжди задовольняє потреби дітей у моральних почуттях, збагачення їх яскравими враженнями, неповторними образами середовища, яке їх оточує. Тому в даний час суспільство втратило багато сімейних цінностей, традицій, які дарують дитині життя, наповнюють його глибоким духовним змістом. Аналізуючи нинішній стан розвитку почуттів дошкільнят, можна стверджувати, що більше уваги

приділяється на розвиток лише однієї сфери особистості – інтелектуального розвитку дитини. Сучасні батьки дуже рано починають навчати свою дитину, по суті примушуючи її до інтелектуальних зусиль, до яких часто дитина не готова ні морально, ні фізично. Тоді як для дітей важливішим є розвиток внутрішнього життя, живлення його сфери моральних почуттів. Інструментом, який є незамінним у формуванні морально здорової особистості дитини, є обов'язкове здорове спілкування.

Сім'я завжди була надійною опорою у соціальному розвитку підростаючої особистості, що неодноразово підкреслювали зарубіжні й вітчизняні вчені: Л. Виготський, В. Столін, М. Алексєєва, О. Насонова, М. Борищевський та ін. Зокрема, М. Борищевський вважав, що саме у родині виховуються почуття, формується характер, виробляються звички майбутнього громадянина, розвивається його ставлення до найрізноманітніших сторін життя – до людей, їх взаємин, до праці, до себе самого [1]. Подібну позицію висловлює В. Васютинський, розглядаючи сім'ю осередком виховного впливу на дитину з раннього віку до періоду дорослості, де закладаються основи поведінки особистості та формування уявлень про себе та інших [2].

Особливо велике значення має сімейне виховання для формування характеру особистості дитини. Видатний педагог В. Сухомлинський вбачав у недоліках сімейного виховання причини правопорушень підлітків, зазначаючи, чим важчий злочин скоєно, чим більше у ньому нелюдності, жорстокості, тупості, тим бідніше інтелектуальні, естетичні, моральні інтереси та потреби сім'ї [6].

Сильний, стійкий характер у дитини розвивається за умови оптимальної організованості, стійкості сім'ї, наявності достатньо розвиненої волі у батька сімейства. За умов емоційного напруження у сімейних стосунках діти виростають нервовими, істеричними. Відсутність порядку у сім'ї порушує організованість психіки дитини та її нормальний розвиток.

Доробки вітчизняних і зарубіжних науковців засвідчують негативні впливи гіпо- або гіперопіки, внаслідок чого діти, яким бракує нормальних емоційних контактів з батьками, розвиваються повільніше, у них рідше розвиваються глибокі почуття; у дітей, яких батьки занадто опікають, не розвиваються самостійність та захисні механізми від негативних проявів середовища.

Невтішні явища у суспільстві несприятливо відображаються на усіх сторонах життя людини. Під час таких умов людина має навчитися зберігати гармонію душі, зберігати рівновагу психіки, визначити моральне ставлення до людей та подій, які її оточують у даний час. Розвиток моральних почуттів має відбуватися в єдності з формуванням моральної сфери особистості.

Дитина за допомогою моральних почуттів виявляє своє ставлення до того, що їй подобається чи не подобається, що її хвилює на даний момент, чому вона радіє. Роль моральних почуттів підкреслював у своїх творах К. Ушинський, зауважуючи, що ніщо – ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так якісно і правильно нас самих і наше відношення до світу, як інші почуття; у них відбивається характер не окремою думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої, її будови [4].

Почуття панують над усіма сторонами життя дитини у ранньому та дошкільному дитинстві, надаючи їм своє забарвлення і виразність. Маленька дитина, майже завжди опиняється в полоні почуття, яке її захоплює, коли вона ще не вміє керувати своїми переживаннями. Зовнішній прояв почуттів у дитини, має більш бурхливий, безпосередній і мимовільний характер, порівняно з дорослими [5].

Основною базовою категорією морального виховання є поняття морального почуття – постійного емоційного відчуття, переживання, реальних моральних відносин і взаємодій. Моральне почуття є початком людської моральності. Завдяки йому моральна свідомість, знання норм поведінки, звичні вчинки набувають морального сенсу. Моральне виховання, ігнорує емоційну сферу, естетичне ставлення до дійсності є слабосильним, нездатним формувати внутрішні стимули і спонукання високоморальних вчинків дітей, управляти їхньою поведінкою. І саме від позиції батьків, родинних цінностей залежить формування особистості дитини, її світогляду, моральності.

Список використаних джерел:

1. Боришевський М. Й. Сім'я ростить громадянина. К.: Політвидав, 1982. 102 с.
2. Васютинський В. О. Хлопці та дівчата: статево-рольове виховання у родині // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку

дитини: Науково-методичний збірник / За ред. Т. В. Говорун. Київ: ІЗМН, 1996. 168с.

3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. М-во освіти і науки України. Київ : Центр учб. літ., 2007. 392 с.

4. Монке О. С. Українська література для дітей дошкільного віку : навч. посібник. Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. 349 с

5. Пархоменко А. В. Особливості виховання гуманних почуттів у дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / А. В. Пархоменко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2015. № 2. С. 118-122. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2015_2_25

6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори. В 5-ти т. .Т.3. . Київ : Рад. шк., 1977. 670 с.

Підписано до друку 05.05.2022
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

